

“WHEN WAS THE STRIKE?”

The memory of the fight of the seamstresses at Algots,
West Bothnia 1972–1986

JOHANNA OVERUD

Keywords

History writing, memory, feminist movement, class, collective identity, the Swedish rural North

Summary

This article focuses on the seamstresses at Algots in their struggle for their jobs at Algots Nord textile industries in rural localizations in the Swedish north (West Bothnia) in 1972. The textile company Algots Nord (a subsidiary to Algot Johansson AB) had factories in Skellefteå, Norsjö, and Lycksele. This localization implied labor market participation among women who had not previously held paid employment. After just a few years, bankruptcy was announced, and all three northern factories had to close. The downturn, followed by protests and demonstrations, were at center of societal debates. A solidarity movement comprising loosely organized individual and collective initiatives was formed.

The purpose of this article is to study the writing of the history of the seamstresses at Algots and show its symbolic position in relation to the women's movement. I want to make visible local stories about experiences of power and set them against the collective memory of the feminist movement. I show how the seamstresses at Algots become a symbol for many solidarity groups. How did the seamstresses become a concept for the women's movement? Is it possible to talk about a unified “we,” a struggle on equal terms, in the case of the seamstresses at Algots? Are there challenging notions and conflicting stories? How can one explain a group's collective memory of one or more events that have helped to shape and define history? An important point here is how groups can form a symbolic content that has a function to retain the group's collective memory.

”Algotssömmerskorna” blev en viktig symbol för kvinnokampen och andra solidariska kamper under 1970-talet, men hur framställs de och denna symboliska relation i olika former av historieskrivning? Genom att synliggöra lokala berättelser om makt och motstånd och kontrastera dem mot den feministiska kampens kollektiva minne, vill Overud problematisera kvinnokampens unisona ”vi”.

”NÄR VAR STREJKEN?”

Minnet av Algotssömmerskornas kamp, Västerbotten 1972–1986

JOHANNA OVERUD

Men om man tänker tillbaka: Algotssömmerskorna var ju faktiskt ett begrepp. Man gjorde ju hyllningsföreställningar åt er i Stockholm och jag minns ett demonstrationståg här i Skellefteå, jag tror det måste ha varit på hösten. Det var mörkt ute och Sara Lidman och P. O. Enquist och sång och musik och torget fullt med folk. (Radio Ellen på kvEllen 1995)

I det feministiska radioprogrammet Radio Ellen gjordes 1995 en tillbakablick på 1970-talets kamper där ”Algotssömmerskorna” omtalades som ett begrepp. Två av sömmerskorna, som även var fackliga företrädare, intervjuades i programmet. De hade blivit profiler i en stor och anonym grupp då de agerade frontfigurer för Algotssömmerskorna i media. I Suzanne Ostens och Margareta Garpes teaterföreställning *Fabriksflickorna* blev de förebilder för rollfigurerna Bill och Bull: två arga lågavlönade kvinnor (Osten 2008). Sömmerskornas demonstrationer och kamp för sina jobb vid konfektionsföretaget Algots Nord i Skellefteå visades i både pressbilder och rörliga bilder på 1970-talet. Mediebevakningen drog igång ett engagemang för sömmerskorna, huvudsakligen från olika vänstergrupper i Sverige. Det handlade om att rädda de norrländska kvinnojobb som skapats när textilkoncernen Algot Johansson AB i Borås hade öppnat tre fabriker i Västerbotten i Skellefteå, Norsjö och Lycksele 1972–1977. På kort

tid blev satsningen olönsam och jobben hotades.

I samband med att de första varslen lades spreds mediebilderna av hur Algots Nord-sömmerskorna vandrade från fabriken på Anderstorp i Skellefteå, in till Arbetsförmedlingen i centrala staden i december 1976. Vid Umeå universitet protesterade stödgrupper med studenter och forskare till förmån för sömmerskorna under plakat med parollen Rädda Algots Nord. Mediebevakningen och engagemanget i form av stödkommittéer, stödgalor, reportage och teaterföreställningar byggde på solidaritet mellan grupper och har gjort att Algotssömmerskorna jämte till exempel ASAB-städerskorna (städerskestrejk 1974), har skrivits in i den svenska kvinnorörelsehistorien. Det symboliska värde som händelserna kring Algots Nord-fabrikerna och sömmerskornas strider haft har gjort att de kommit att inkorporeras i en historieberättelse om kamp. Som en del av kvinnorörelsens historieberättelse om 1970-talet har Algotssömmerskornas kamp ibland benämnts som en strejk. Som forskare har jag fått frågan ”När var strejken?” när jag talar om Algotssömmerskorna och det skrivs om ”sömmerskorna som strejkade på Algots Nord” (Lehnberg 2008), men det är oklart vad som avses med det. Alla Algotsfabriker var konfliktfyllda på grund av dåliga arbetsvillkor och hård ledning. Sömmerskorna i Lycksele och Skellefteå strejkade vid ett tillfälle i solidaritet med sömmerskorna vid den fabrik Algots drev i Portugal, som hade särskilt dåliga arbetsförhållanden (Schmitz 2007: 326). Det var

en solidaritetshandling och hör inte till de strejker som brukar räknas upp bland större arbetskonflikter i Sverige. Det gör däremot den sömmerskestrejk som utbröt vid konfektionsföretaget Brason i Gällivare 1975 för högre lön och mot premieackord. Det var en vild strejk och de strejkande höll ut i tre månader (Thörnqvist 1994).

Syftet med den här artikeln är att studera historieskrivningen om Algotssömmerskornas kamp samt hur Algotssömmerskorna fått sin symbolställning i relation till kvinnorörelsen. Hur blev Algotssömmerskorna ett begrepp? Vilka betydelser och vilka sociala och politiska konsekvenser har bilden av Algotssömmerskornas kamp fått? Och går det att tala om ett unisont ”vi”, en kamp på lika villkor, i fallet med Algotssömmerskorna? Studien bygger på tillbakablickar på 1970-talets händelser med hjälp av mediematerial och intervjuer med före detta sömmerskor som berättar om sitt arbete, om vad som var viktigt, om företagets agerande samt hur de i efterhand tänker om händelserna. De lokala minnesberättelserna kopplas samman med den västerbottniska lokalorten och synliggör maktförhållandet mellan centrum och periferi.

Metod och källmaterial

Källmaterialet för den här studien består av arkivdokument, mediematerial och intervjuer. Arkivdokumenten, som protokoll, korrespondens och lönelistor, kommer från Algots Nords arkiv (1972–1977). Mediematerialet består av insamlade artiklar i riks- och lokalpress, med sök-

ord ”Algots Nord” i KB:s digitaliserade dagstidningsarkiv. En sådan sökning i Svensk mediedatabas (SMDDB) har också lett till radioprogram från Sveriges Radio som handlat om Algots Nord från slutet av 1970-talet, men också reportage under 1980- och 90-talen, vilka tillsammans med intervjuer gjorda i nutid skapat en kedja av tillbakablickar på vissa händelser. Mediematerialet spelar roll både som en källa i närhet till 1970-talets händelser kring Algots AB, men erbjuder också en minnesbild i form av extra tidsnedslag mellan ursprungliga händelser och nutid. Det har varit viktigt dels för min förståelse av tidsandan, de politiska förhållandena kring etableringen av Algots AB i Västerbottens län, men också för att sätta mina informanternas berättelser i perspektiv. Vissa av dem intervjuades i media i samband med tidigare händelser kring Algots Nord, vilket kan sättas i relation till deras berättelser idag. När vi träffades tittade vi tillsammans på urklipp och bilder från händelser runt kampen, vilket underlättade deras personliga minnen och satte fokus på vissa samtalsämnen.

Jag har gjort två fokusgruppsintervjuer samt tre djupintervjuer. De intervjuade har varit antingen arbetare och/eller fackligt aktiva. De som intervjuats har alla arbetat vid fabrikena i Norsjö och Skellefteå. Jag har träffat tre personer som haft koppling till fabriken i Norsjö och sex i Skellefteå. Urvalet av informanter har gjorts utifrån snöbollsmetoden, det vill säga genom namntips, som lett mig vidare till ytterligare kontakter. Djupintervjuerna gjordes hemma hos personen i fråga, medan

gruppintervjuerna gjordes på café i Norsjö respektive Skellefteå. Genom mina intervjupersoners minnesberättelser förmedlas hur de upplevde sin arbetstid på Algots Nord, hur de upplevde tidsandan, sina egna möjligheter, sin plats i kollektivet och känslor förknippade med en sådan plats; men också hur platsen påverkades och hur den i sin tur påverkade intervjupersonerna.

Det kulturella minnets betydelse, minnen som förmedlas och delas, skapar ett samband mellan individer, samhällen och platser men synliggör också klasskillnader, skillnader i den till synes enhetliga gemenskapen. Berättelserna kan användas som en källa för att diskutera hur kulturella händelser uppfattades när de inträffade och hur de gjordes meningsfulla av deltagarna samt hur händelserna har kommit att användas i efterhand. I fallet med Algotssömmerskorna handlar det om en kamp med olika målsättningar, hos arbetargruppen respektive vissa av stödgrupperna.

Kollektiva minnen och den rurala platsens betydelse

Studien inspireras av forskning om minne, representation samt hur historia skrivs. Den symboliska betydelse som händelserna kring Algotssömmerskorna tycks ha för kvinno- och vänsterrörelsen på ett nationellt plan innebär att de bär med sig meningar och budskap i sig. Enligt kulturteoretikern Stuart Hall ger mediebilder sken av dokumentära drag, vilket innebär att de står för och kan användas för de betydelser vi vill kommunicera. På så vis kan Algotssömmerskornas kamp

ses som en kamp om mening och betydelser. I det svenska sammanhanget är till exempel ”Ådalen -31” en tydlig sådan symbolhändelse med politisk sprängkraft, där olika grupper stridit om tolkningen. Ådalsbilden visar hur styrkan i en politisk bild kan mätas i dess förmåga att ange rörelseriktning och gränser för människors handlingsutrymme (Johansson 2001: 45). Med utgångspunkt i Pierre Noras begrepp minnesplats (*lieu de mémoire*) aktualiseras att historia handlar om både tid och rum. Enligt Nora har minnesbilder, monument och platser stor betydelse för hur gemensamma och kollektiva identiteter skapas, men bestämmer också villkoren för social och politisk förändring. Monument kan utgöras av en mediebild och platsen kan vara både materiell och symbolisk (Nora 1989).

Idéhistorikern Ulla Manns har skrivit om feminismens föreställda gemenskap inspirerad av forskning som argumenterar för vikten av att studera kvinnorörelsens minneskultur och hur feministisk identitet skapas och upprätthålls. Genom att studera hur kvinnorörelsen skriver historia går det att nå djupare kunskap om mål och spänningsförhållanden inom kvinnorörelsen (Manns 2014). En föreställning hos 1960- och 70-talets socialistiska aktivister har varit att arbetarklassen skulle kunna lockas till insikt om sig själva. I den andra vågens kvinnorörelse finns föreställningen om den platta organisationen, men i minnesberättelser och medier synliggörs hierarkier och klasspositioner mellan å ena sidan lokala arbetare i Västerbotten, och ”storstadsaktivister” å andra sidan.

Studien inspireras vidare av forskning som studerar den rurala platsens betydelse för hur gemensamma och kollektiva identiteter skapas. Händelserna kring Algotsfabrikerna är sådana som inträffat i gränslandet för det allmänna, för vilka de centrala tolkningsapparaterna i kulturen inte riktigt fungerar. Studiens geografiska placering i norra Sveriges gles- och landsbygd medför att plats specifika drag analyseras som konstruerade i relation till en omvärld. Jag tar därför avstamp hos geografer som utgår från att plats och rum är socialt konstruerade och laddade med olika värden samt hos dem som analyserar genus, klass, etnicitet och plats i relation till arbete och arbetsmarknadsförändringar (Forsberg 1989; McDowell 1999, 2004; Eriksson 2010). Utöver rummet är förståelsen av tiden relevant. Livets omständigheter utspelar sig i tiden, därför är den komplex och motsägelsefull. Här handlar det om att studera en process där förändring och kontinuitet flätas samman med geografiska förutsättningar och sociala relationer, därför bör den kontextuella förståelsen av samhällsliga fenomen också innehålla ”en lyhördhet för att såväl samhällen som individuella levnadsöden skapas genom processer som utspelar sig i tiden” (Bergman 2012).

Tidigare forskning

Intresset för att studera Algotskoncernen samt norrlandsatsningen Algots Nord har i perioder varit relativt stort. Företaget var på sin tid ett av Sveriges största och skapade mycket uppmärksamhet i media. Det har också ägnats uppmärksamhet i forsk-

ningen. Dels gjordes en del sociologiska och företagsekonomiska studier vid Umeå universitet om Algotslokaliseringen i händelsernas närtid (Johansson 1978; Löfström 1983; Höög 1985). Vid ungefär samma tidpunkt utgavs också en populärvetenskaplig bok som byggde på nyhetsmaterial och pressarkiv om de olika turerna kring Algots AB (Segerblom 1983). På senare tid har historikern Johan Svanberg i sin bok *Migrationens kontraster* (2016) studerat den kvinnliga arbetskraft från olika europeiska länder som genom flyktingströmmar kom till Sverige efter andra världskriget. Många av dessa fick arbete som sömmerskor på Algots i Borås. Tidvis bestod närmare hälften av arbetsstyrkan av utlandsfödda kvinnor. Lokaliseringen av de tre norrlandsfabrikerna Algots Nord har lett till ekonomhistorikern Lena Andersson-Skogs grundliga studie av de politiska turerna, konkursen och efterdyningarna i boken *Otyg: fallet Algots Nord* (2020). Hon menar att de ursprungliga intentionerna med Algots Nord-etableringen hindrades av den försämrade ekonomiska konjunkturen under 1970-talet. Sociologen Eva Schmitz avhandling *Systemskap som politisk handling* (2007) belyser frågan om kvinnorörelsens kollektiva enhetlighet, och bland annat undersöks Algots sömmerskornas kamp. Hon visar hur kvinnorörelsens normgivande aktörer ofta tillhörde andra samhällsklasser än sömmerskorna själva, men att det vid den tiden, det vill säga på 1970-talet, var möjligt för dessa arbetarkamper att liera sig med kvinnorörelsen. Schmitz visar hur Grupp 8 satte som sin uppgift ”att göra kvinnor medvetna om sin förtryckta

ställning i det kapitalistiska samhället” och att systemskapet blev den idé kring vilken rörelsen mobiliserades (Schmitz 2007: 72). Schmitz tar upp frågan om vad som betydde mest för vem: var det kvinnorörelsen som hade mest betydelse för Algots sömmerskorna eller tvärtom? Hos en del kvinnogrupper bestod det kvinnopolitiska arbetet under någon tid nästan helt av att stötta Algots sömmerskorna. Med utgångspunkt i Schmitz studie vill jag knyta dessa kamper ännu tydligare till platsen, där jag ser hur strukturrationaliseringen sätter den västerbottniska spelplatsen i ett tydligt maktförhållande till Algots AB och andra exploatörer, till staten och även till solidaritetsrörelsen.

Hur Västerbotten blev platsen för 1970-talets kvinnokamp

Mot bakgrund av en avsaknad av kvinnojobb i norrländsk glesbygd på 1970-talet kom utspelet om tusen kvinnojobb i tre norrlandskommuner som ditintills saknat sådana möjligheter att få ett stort genomslag. För statens del syftade en sådan industrilokalisering till att jämna ut effekter av strukturrationaliseringen och svara upp mot en modernitetsutveckling i Norrland. I styrningspolitisk mening handlade det om att ”lyfta upp” orter i särskilda stöd-områden till en nationell nivå. Åsikten som spreds i lokalpressen var att turen *först* kommit till de tre orterna Skellefteå, Lycksele och Norsjö, därefter skulle ytterligare platser i Västerbotten följa. Att det skulle komma en nästa omgång var den allmänna uppfattningen bland de länsinnevånare som intervjuades i anslutning till

nyheten om Algotsetableringen. Så trots det positiva för Västerbotten stod framtiden på spel för många orter. Tiden tycktes rinna ut innan räddningen skulle hinna komma. Därför kom reaktioner som rörde den egna hemortens tillkortakommanden: ”Man är besviken över att inte Robertsfors fick komma med i första etappen” eller ”synd att Vindeln inte kom med” (Vad tycker man om Algotsbeskedet? 1972).

Svårigheten för kvinnor att få jobb var den största orsaken till den regionala obalansen även i Västerbotten. Det hängde i vissa regioner främst samman med att det fanns för få arbetstillfällen totalt sett, att det var för långt avstånd mellan bostaden och jobbet och att de arbetstillfällen som erbjöds inte var vad kvinnor önskade sig. I den bemärkelsen kunde en ort som Norsjö vara en representant för många andra orter. Utvecklingen i Västerbotten räknade inför 1970-talet med vissa serviceorters fortlevnad, andra orters avfolkning och utdöende.

Löftet om tusen kvinnojobb kom genom etablering av en för regionen helt ny industri. En överenskommelse hade träffats mellan konfektionsföretaget Algot Johansson AB och svenska staten om etablering av konfektionstillverkning i Västerbotten under namnet Algots Nord AB. Uppbyggandet av Algots Nord beräknades ske under en femårsperiod och skulle vid periodens slut alltså sysselsätta totalt cirka 1 000 kvinnor, med huvudfabrik i Skellefteå samt två mindre fabriker i Norsjö och Lycksele. Satsningen skulle ske med hjälp av regionalpolitiskt stöd. Nyheten presenterades stort i lokaltidning-

arna, men även i riksmidia. *Västerbottens Folkblad* ägnade den 11 september 1972 ledarsidan samt tre ytterligare helsidor till nyheten, bakgrund och kommentarer från alla tre orterna: ”Nyheten har emottagits med stor glädje i hela Västerbotten” (VF först med glädjebeskedet 1972).

”Valet föll på Västerbotten därför att här finns gott om arbetskraft”, var förklaringen till satsningen, och särskilt stor var undersysselsättningen för kvinnor. Lokalpressen fick även med de omedelbara reaktionerna från kvinnor på de berörda orterna: ”Fantastiskt, underbart. Det här är det bästa som har hänt på detta område, så länge jag kan komma ihåg”, sade Vera i Norsjö när hon frågades av den lokala tidningen vad hon tyckte om Algotsnyheten. Förhoppningen var att bli utvalda till dessa jobb: ”Det här är den chans jag har hoppats på”, säger Ulla-Britt i Lycksele. ”När så många jobb skapas har jag anledning att hoppas att jag också kommer att ingå” (Det blir jobb redan i höst, 1972). Men trots att 1 000 jobb var lovade uppnåddes som mest 770 jobb. Många av dem som fick jobb på Algots hade inte tidigare varit ute på arbetsmarknaden, de flesta var antingen tidigare husmödrar eller unga tjejer med grundskoleutbildning.

”Från Stockholms horisont är det bara att önska Västerbotten lycka till” Redan när nyheten om Algots etablering publicerades fanns illavarslande tecken: svensk textil- och konfektionsindustri var redan i kris och ett otillfredsställande rörelseöverskott i Algots AB:s senaste årsredovisning som berodde på den ökande

konkurrensen från lågprisländer pekade mot att Algots också kunde vara illa ute. Pressröster ute i landet riktade kritik mot etableringen. *Dagens Nyheter* varnade för att det var något av en brandkårsutryckning över uppgörelsens snabba avslutning, och att satsningen kunde vara oralistisk:

Trots den uppenbara PR-glädjen i Kanslihuset över det nya utspelet måste man kanske se med viss realism på den statliga satsningen. 70 miljoner kronor är mycket pengar, särskilt om det gäller en så hårt pressad företagsamhet som konfektionsindustrin. [...] Från Stockholms horisont är det bara att önska Västerbotten lycka till. (Pressröster: industrisatsningen i Västerbotten 1972)

Svenska Dagbladet (då högertidning, blev ”obunden moderat” år 1977) hävdade däremot att det var storföretagens dotterbolag som var Norrlands räddare, och eftersom det var just ett stort svenskt familjeföretag kunde alla känna sig trygga med satsningen:

[N]är de svåra sysselsättningsproblemen skall lösas är de framgångsrika familjeföretagen bra att ha! [...] Eftersom Algot Johansson AB är engagerat lär vi dock inte behöva räkna med någon för skattebetalarna i längden mycket dyrbar felsatsning. (Pressröster: industrisatsningen i Västerbotten 1972)

Ännu hölls bilden av ett framgångsrikt företag uppe, ett företag som trotsade all kris i branschen: ”Långvarig tekokris – men inte hos Algots”, och så vidare. Algots menade sig ha en offensiv taktik, baserad på skickliga designer och rationell produktion som skulle bli deras sätt att möta tekobranschens svåra problem. ”Jag tror att det värsta konkurrenstrycket från låglöneländerna nu är över”, sa Algotschefen Göte Johansson i en artikel i *Västerbottenskuriren* om den kris som hittills hade tagit död på över 700 företag i textilbranschen inför att företaget nu skulle etablera sig i Västerbotten (Ericsson 1972).

Arbetet i fabrikerna

Parallellt med den mediala uppmärksamheten finns också berättelserna kring det dagliga arbetet hos Algots Nord på lokaliseringsorterna. Det bestod av att sy kläder, särskilt jeans och fritidskläder. Fabrikerna i Västerbotten var bara tillverkningsenheter: order om vad man skulle sy och planer för hur produktionen skulle organiseras för varje produkt kom från huvudkontoret i Borås. Algots var tidigt ute med löpande band-produktion. Som första företag i Norden hade det löpande bandet introducerats på Algots 1932 och det var denna typ av produktion som ännu användes (Wikander 1995; Svanberg 2016). Att vara

momentsömmerska innebar att sitta i rader vid de motoriserade banden, medan tygstycken gled fram på banden, utskurna och uppmärkta. En sömmerska sydde några sömmar och la tillbaka plagget på bandet. Varje sömmerska sydde i regel ett moment, av plagget, ”en sidosöm, linning eller gylf” (Höög 1985: 47–48).

För dem som varit hemmafruar innebar jobbet att isoleringen i hemmet bröts. Sömmerskorna som anställdes kom från olika åldersgrupper. De allra flesta tillhörde gruppen under 25 år, där de yngsta var i 17-årsåldern och kom direkt från skolan. De äldsta var i 50-årsåldern när de nu fick sitt första lönearbete. Tacksamheten över arbetet gjorde att de äldre var mindre benägna att protestera mot arbetsgivaren än vad de yngre var – det är intervjupersonerna, som alla tillhörde den yngsta och mellangruppen, övertygade om:

Marianne: Ja, dom var så glada att ha jobb så dom kunde nästan ha jobbat gratis.

Eva: Ja, det betydde ju väldigt mycket för många, alltså.

Mona: Ja, äntligen komma ut, från hemmet.

Eva: Det hade ju en väldigt stor skillnad för familjeekonomin också. Alltså, det vart ju ett himla lyft. Det måste man ju säga.

(Fokusgruppsintervju, Norsjö, 2018)

Men bundenhet vid hemarbetet byttes till en bundenhet vid löpande bandet. Det gick inte att lämna bandet mer än vid korta organiserade raster. Algots AB representerade en gammal företagskultur, bildad av en stark patriarkalisk struktur med hård disciplin och behandling av arbetarna. I intervjuerna med sömmerskor i både Skellefteå och i Norsjö framträder betydelsen av att få arbete, men också erfarenheterna av den hårda styrningen och de stränga förmännen och cheferna. I Skellefteå stod förmän med klockor utanför toaletterna och drev på toalettbesöken. Men sömmerskorna i Norsjö upplever ända att deras chef var värst. De beskriver honom som en hård, närmast kolerisk typ. Eva berättar om en arbetskamrat från Algotsstiden som hade erfarenhet av att jobba både på Algotsfabriken i Skellefteå och den i Norsjö, och som hade påmint henne om striderna med chefen i Norsjö, att de tyckt det var hårdare arbetsledning i Norsjö än vid fabriken i Skellefteå, det vill säga ”stan”:

Eva: Det var ju lite bättre i stan. Cheferna och så där. Här [i Norsjö] var det ju helt vansinnigt. [...] Han var så otrevlig. Hon kom ihåg att vi stannade kvar efteråt nån gång för att ha en omröstning för att få bort den där chefen. Bussen till Bastuträsk fick *vänta*.

Eva: Så var det inte i stan, sa hon.

Mona: Men dom kanske hade en bättre chef.

Eva: Ja, dom hade ju mycket bättre chefer, det var ju det hon menade.

Marianne: Och så kanske vi var mer utifrån byarna här, och så...

(Fokusgruppsintervju, Norsjö, 2018)

Att komma ”utifrån byarna” betydde att de skulle vara mindre benägna att säga ifrån, för att de befann sig i underläge. I den geografiska statushierarkin, där det urbana värderas högre än det rurala, hålls också ursprung i byarna som underordnat i förhållande till centralorten, att Norsjö i sin tur sågs som mindre viktigt i förhållande till Skellefteå. Det härrör från en föreställning om att ju större orter och storstäder, desto mer välutbildade och kultiverade tycks folk vara (Eriksson 2010: 148).

Algots konkurs, nedläggning och alternativ produktion

Samtidigt som uppbyggnaden av Algots Nord pågick var textilbranschen på väg ner i Sverige. 1971 fick Algots in en sista lyckträff på jeansmarknaden, när V-jeans slog igenom. V-jeansen var ett europeiskt fenomen. I just denna modetrend hann USA inte alls med, trots att de generellt stod för den största marknaden av jeans i Sverige. Algots sålde under loppet av tre månader en miljon par jeans (Varför går det så bra för Algots? 1972). Att Algots AB höll ut längre i jämförelse med andra textilföretag, berodde på att de aldrig låg i modets framkant, utan väntade tills de kunde notera en uppåtgående trend och producerade då massupplagor av denna modell eller ett särskilt plagg. Under en tjuogoårsperiod hade drygt 700 företag försvunnit inom tekobranschen. Samtidigt hade Algots AB dittills aldrig haft ett förlustår och aldrig någonsin behövt avskeda folk. Största problemet hade tvärtom varit bristen på arbetskraft. Det var denna brist som enligt ledningen hindrat företaget att ytterligare öka tillverkningen i Sverige.

Sex år efter succén med V-jeansen brast de ekonomiska ramarna helt för Algotskoncernen. Under 1970-talet hade den svenska klädindustrins konkurrenskraft minskat på grund av globalisering och därmed ökad import. Följaktligen minskade Algots försäljning. År 1975 rapporterade bolaget en förlust på 2,7 miljoner kronor, och då blev det tydligt att statens investering i Algots Nord inte varit till nytta. År 1977 offentliggjordes konkursen, och efter några år av tillfälliga lösningar tvingades alla tre norrlandsfabrikerna att stänga. De tusen utlovade kvinnojobben blev aldrig verklighet. En stark opinion från allmänheten drev fram ett nytt riksdagsbeslut en månad före nedläggningen. Därefter gick utvecklingen och kampen för fortsatta arbeten i olika riktningar på de tre fabriksorterna. Det nya beslutet innebar ett års frist för fabrikerna i Skellefteå och Lycksele, och 24,5 miljoner i subventioner till Skellefteåfabriken. Den

ombildades då till Nordkonfektion, som tillsammans med moderbolaget Eiser kom att ingå i den statliga koncernen AB Svenska Teko. En extra miljon avsattes för att utveckla sömmerskornas idéer om alternativ produktion (Boman 1979).

Kamp i Norsjö – nya arbetsgivare, hård företagsledning

När Algots gått i konkurs skapades den statliga teko-koncern där Eiser blev moderbolag. Algots rekonstruerades och anställningarna kunde temporärt fortsätta inom den statliga koncernen. Efter Eiser kom en ny konfektions-industri till Norsjö och tog över samma lokaler: Mac Scott, som under de närmaste åren skulle komma att byta namn, först till Allsöm, sedan till Opac Lönsömnadsproduktion AB. Året var 1980 när Mona fick jobb på Mac Scott som var hennes första jobb:

Ja, jag hade ju bara gått nian, och så var jag skolless och ville slippa pendla till Lycksele, för jag hade åkt fjorton mil om dagen bara under högstadiet. Så jag var jätteless på skolan. Och då fanns det ju massor med jobb då här i Norsjö, på dagis och överallt. Men då sökte jag på syfabriken. Och fick jobb.
(Fokusgruppsintervju, Norsjö, 2018)

Men liksom chefen på Algots var även chefen för den nya fabriken en hård typ:

Mona: Han var väldigt otrevlig. Han skydde inga medel. Alltså, han kunde sänka en människa totalt. [...] Han hade gjort en lista på vilka som var ”odugliga”. De skulle helst ut från fabriken. ”Vill ni att jag ska läsa upp listan?” frågade han. ”Nej, nej!” För man var ju rädd att någon i fackklubben eller fackstyrelsen skulle ha sitt namn där. Men han gjorde ju det ändå.

Eva: Vi i facket satt med honom. Grunden var att alla skrev upp varje dag hur mycket vi gjorde. Och så satt de och räknade ut effektiviteten på kontoret. Och de som då inte höll måttet var ju inte värda vatten, alltså. Och det var ju tur att de äldre damerna inte visste om det. De fick aldrig veta det. Så de tyckte att vi [i facket] var hemskt jobbiga som bråkade och tjafsade. Men i alla fall, där satt det ju en tjej, som han räknade upp då. [...]

Marianne: Han visste väl att hon satt där?

Eva: Nä, det är inte säkert att han visste det, ...ja dom sket väl i vad vi hette.
(Fokusgruppsintervju, Norsjö, 2018)

Det hårda och starkt kontrollerande arbetssättet kan ses som en disciplinering och en begränsning av de kvinnliga arbetarnas handlingsutrymme. Algots AB i Borås hade en låg facklig organisationsgrad och företagets framgångar följ-

des hela tiden av en historia om undermålig arbetsmiljö med hård arbetstakt (Svanberg 2016: 237). Därför tedde det sig som en kulturkrock när sömmerskorna vid de norrländska Algots-Nordfabrikerna genast startade fackföreningar och engagerade sin kamp genom fackliga uppdrag. Företagsledningen vid Algots hade förväntat sig fortsatt låg facklig nivå vid etableringen i Norrland. Istället mötte de fackligt aktiva kvinnor som ställde krav på arbetsmiljön vid Algots Nord. Det ledde till oväntat hårda konfrontationer med en företagsledning som var överraskad över att överhuvudtaget möta motstånd. Intervjuerna vittnar om att konfrontationerna med makten kunde vara skrämmande, men att sömmerskornas upptäckt av erfarenheten av att erbjuda motstånd var något som gjorde att de växte. Det fackliga arbetet var nytt, men det gav värdighet:

Mona: Facket var ju ganska starkt på den tiden. Vi hade ju ganska bra facklig styrka.

Eva: Starkt stöd från Beklädnads, också.

Mona: Ja, det var ju på nåt vis bättre fack då än vad det är nu. Ja, jag har tänkt på att det var faktiskt kändes otroligt, att det fanns lagar och att man kunde åberopa dem.

Eva: När jag började fackligt, då växte man ju jättemycket. Det är det jag har växt mest av i hela mitt liv. (Fokusgruppsintervju, Norsjö, 2018)

Att fackets många kamper fördes mot en traditionell och hierarkisk anda i Algots AB, omskrivs också i andra studier. Där framgår att fackföreningen visserligen var stark och hade stridit för arbetsmiljön men att Algots var ett konservativt företag och att det var svårt att genomdriva några förändringar (Wiksten med flera 1975: 32). I en tillbakablick i ett radioprogram som gjordes 1983 var minnet av kampen ännu nära, och den kampen hade varit konstant:

Det var ju hela tiden en kamp att slåss för de här jobben. Vi insåg ganska tidigt att vi var tvungna att utbilda oss rent fackligt, för att kunna bemöta det här företaget, som inte var lätt att förhandla med alla gånger. De förhandlingar som vi var med om gick i regel ut på att lägga ner oss från början. (Visst går det – för Norrkläder i Skellefteå 1983)

Algotskoncernens genomgående användning av hårda förmän var avsedd att skrämja den kvinnodominerade arbetskraften till disciplin. Idag har i stort sett all textilproduktion flyttat till låglöneländer där denna industri blivit det tydligaste exemplet på utnyttjande och förtryck av kvinnlig arbetskraft. I den globala konfektionsindustrin är den globala arbetaren en könad, rasifierad och

klassförtryckt individ, som utsätts för en kapitalistisk disciplin, och där kvinnors kroppar utnyttjas (se till exempel Brooks 2007: 102).

Kamp i Skellefteå – egen regi inom alternativ produktion

I Skellefteå tog händelserna efter Algotskonkursen en annan riktning. Där ville de före detta Algots sömmerskorna helst bryta sig ut ur den statliga tekojätten Eiser och satsa på alternativ produktion, genom att bilda ett fristående statligt företag som de själva styrde. De fick statliga subventioner för att omvandla fabriken i Skellefteå till ett statligt ägt tillverkningsföretag, Norrkläder. Vägg i vägg drevs gamla Algots Nord vidare, då som Nordkonfektion.

I studiecirkel utvecklades barnklädesmodeller, utformade efter behoven hos unga och aktiva barn. Tanken var att kläderna skulle vara av hög kvalitet och hållbarhet, så att de skulle kunna ärvas mellan syskon, samt vara pedagogiskt utformade så att de skulle vara lätta för barnen att lära sig ta av och på själva. Sömmerskorna undersökte även behovet av arbetskläder hos olika yrkesgrupper. Vid Skellefteå lasarett visade det sig finnas ett stort missnöje med de befintliga kläderna. Rockar av nylon/bomullskvalitet blev för varma, och gjorde att bäraren blev genomsvettig. De hade också förmågan att alstra statisk elektricitet samt att krympa i tvätten, vilket gjorde de långa sjukhusrockarna för trånga över ryggen eller så korta att de slutade ovanför knät. Norrkläder tog fram förslag till sjukhuskläder som syddes i samarbete med vårdpersonal och patienter. De ville producera egna samhällsnyttiga yrkeskläder och baskläder. Kläderna skulle framförallt säljas på postorder. De före detta Algots sömmerskorna hade sina yrkeskunskaper men saknade kunskaper om företagsekonomi, samhällsekonomi och formgivning. Därför startade de studiecirkel i de här ämnena. Sömmerskorna drev frågan om att regeringen borde ta ett ansvar för att de skulle få ekonomisk möjlighet att utveckla planer om alternativ produktion:

Ur kampen föddes den här idén om alternativ produktion. Vi skickade ut enkäter till 103 företag i Norr- och Västerbotten. [...] Och då fick vi vind i seglen när vi fick svar från alla de här. Då såg vi: vilket behov det finns! (Visst går det – för Norrkläder i Skellefteå 1983)

Inställningen inom kooperativet Norrkläder var att alternativ produktion för dem inte handlade om modeproduktion eller enbart sådant som är omedelbart lönsamt för företaget utan om något som de ansåg vara mycket väsentligare. För dem var det att tillverka produkter som människor behövde och samtidigt ha en bra arbetsmiljö, arbetsgemenskap och utveckling i jobbet. De drevs också av inställningen att arbetet skulle kunna organiseras mer demokratiskt (*Vi har*

ett alternativ 1978). Norrkläder mottog ett stort intresse från arbetsgrupper i hela landet som saknade vettiga arbetskläder. Berit intervjuades i ett radioreportage 1979 när Sveriges Radio sände en serie program om alternativ produktion. Telefonen ringde ständigt på Norrkläders kontor med förfrågningar och produktionen var i full gång:

Jo, det var företagsledar'n i Fristads. Dom hade tomma hyllor, dom hinner inte sy med det folk dom har. De hade ett behov på 100 000 overaller som vi skulle kunna få sy nu. (Alternativ produktion – vad är det? 1979)

Samtidigt väckte detta intresse utifrån en farhåga. Marknaden kring funktionella arbetskläder låg öppen för större intressenter, vad talade för att Norrkläders sömmerskor skulle få ta en del av den marknaden? Sömmerskorna på Norrkläder förstod att de med sina funktionella arbetskläder hittat en stor marknad, kanske alltför stor:

Nu tror jag att många företagare plötsligt upptäckt att det finns en jättemarknad för svensktillverkade arbetskläder. Och därför kanske det finns vissa krafter som motarbetar oss häruppe. Som är rädda om marknaden, om man så säger. (Alternativ produktion – vad är det? 1979)

Sömmerskorna som satsade på alternativ produktion inom Norrkläder i Skellefteå trodde på sin förändringskraft att producera efter samhällets behov. De upptäckte denna marknad för arbetskläder innan de stora intressenterna fanns för att fylla många norrländska arbetargrupperns behov. Materialet visar att det inte bara var idealistiska tankar vid tiden, utan att det fanns en efterfrågan. Förmodligen var marknaden alltför eftertraktad, det fanns fler som såg den:

Det verkar ju som det här är ett spel på hög nivå, mellan många olika herrar. Ja, jag tror verkligen det, därför att gubbarna kommer hit och dom är så positiva såå. Men jag undrar ändå om dom inte har en räv bakom örat och motarbetar oss i det tysta? (Berit) (Alternativ produktion – vad är det? 1979)

Kamp och ideologi

Samtidigt hade klädföretaget Mah-Jong skapat en marknad i Sverige för så kallade baskläder, en uppsättning tidlösa kläder som inte skulle följa modetväxlingar. Mah-Jong hade startats av Helena Henschen, Veronica Nygren och Kristina Torsson och var verksamt i Stockholm mellan åren 1966 och 1977.

Kristina Torssons idé var att tekoproduktion skulle kunna behållas i Sverige om inriktningen byttes till baskläder. I slutet av 1978 uppstod Mah-Jong igen och började då anlita Norrkläder att sy upp sina modeller. Mah-Jong behöll insyn över färgval och kvalitetsval, men i övrigt fick Norrkläder sömnaden och försäljningsrätten. Dessutom hade Mah-Jong ett kundregister på fyra–fem tusen namn som Norrkläder fick överta. För det nystartade Norrkläder blev det ett viktigt sätt att få kontakt med kunder.

Mah-Jongplagg förknippades med svensktillverkad, färgglad design där produktionen skulle ske under rättvisa villkor. Det var främst vänsterpolitiskt medvetna som genom att klä sig i Mah-Jongs kläder visade sitt politiska engagemang. Mah-Jongs baskläder skulle vara fria från modets växlingar, de skulle motverka modehysterin, men drogs ändå in i dess upp- och nedgång.

Så här i efterhand kan jag väl säga att Mah-Jongs kläder vände sig väl kanske till en viss typ av köpare och människor som hade både ideologiska och många andra åsikter om miljö och råvara et cetera. [...] men vi ville ju vända oss till vanliga människor. (Berit) (Radio Ellen på kvEllen 1995)

När Norrkläder startades fanns en lovande marknad för deras försök med alternativ produktion. Men det var ändå svårt för dem att få komma igång på allvar i större skala. Tillverkningen inom Norrkläder blev trots allt inte lönsam och de gjorde konkurs:

Birgitta: Det var ju ingen som trodde på oss... tyvärr... och sedan när det då väl vart... konkurs... vi hade ju utförsäljning då, konkursutförsäljning, man minns när man såg alla bilar hur man tänkte att om bara hälften av dom hade kommit tidigare. (Fokusgruppsintervju, Skellefteå, 2019)

Varför gick det inte att driva Norrkläder som alternativ produktion? Andersson-Skog nämner förklaringen att Norrkläder ju kom att möta samma marknad som Algots Nord, samtidigt som sömmerskorna bland annat var oinsatta i marknadskrafternas verkan (Andersson-Skog 2020: 234). Samtidigt fanns ett särskilt intresse för alternativa verksamheter under 1970-talet, med tanke på reportageserierna i radio om alternativ produktion. Det hörde ihop med tidsandan eftersom en stor del av klasskampen på 1960- och 1970-talet handlade om arbetare som försökte stå emot kapitalets försök att kontrollera deras aktiviteter, samarbetsförmåga och så vidare (Skeggs 2010: 30).

”Algotssömmerskornas kamp” – den föreställda gemenskapen

Regissörerna Suzanne Osten och Margareta Garpe skrev pjäsen *Fabriksflickor*, där fabriken liknade Algots AB: ett stort familjeföretag med en stark patriark. Pjäsen riktade sig till lågavlönade arbetarkvinnor och för att komma dem närmare reste Osten och Garpe norrut i arbetarkonflikternas spår. De ville möta målgruppen och intervjua ”de verkliga, tuffa förebilderna” till pjäsens huvudpersoner: lågavlönade kvinnor som var förbannade. Det kan vara i dessa sammanhang som den stora sömmerskestrejken knyts till Algotssömmerskorna, som i detta iscensättande *förvandlades* till en strejk:

Sömmerskestrejken var en dröm för många av oss socialister; i facket såg vi äntligen att kvinnokampen glödde och de som tänt brasan var arga kvinnor som kände att nu var det nog. (Osten 2008: 39)

Den första kommittén till stöd för Algotssömmerskorna, hade bildats i Umeå 1978. Sedan bildades kommittéer i Skellefteå och Stockholm. De bestod huvudsakligen av folk från universiteten; akademiker med tydlig medelklassbakgrund, till skillnad från sömmerskorna med arbetarklassbakgrund. 1970-talets vänster- och alternativrörelse spelade en särskild roll för arbetet. Beklädnadsarbetarförbundet, som organiserade sömmerskorna, provocerades av stödkommittéernas agerande och av de vänstergrupper som förekom där, vilket bland annat syftade på att det var medelklassvärderingar snarare än arbetarklassvärderingar, som de förde med sig. Beklädnads menade att från den dag stödkommittéerna började verka 1978, försvann sömmerskornas egna möjligheter att styra utvecklingen. Företrädare för beklädnadsfacket ansåg att det avspeglades i stödkommittéernas programförklaring där det stod att ”Algotssömmerskorna behöver hjälp av människor med kunskaper och som står på deras sida” (Högmark 1980). Därmed framstår den ideologiska relationen mellan sömmerskorna och människorna som engagerade sig som relevant att lyfta fram. I likhet med arbetarkvinnorna i Beverley Skeggs (2012) studie innebar sömmerskornas möten med medelklassens solidaritetsrörelser att de ansågs sakna något som de behövde få av dem. De satte kampsånger i deras händer och författade deras krav. När Kerstin intervjuades i radio 1995 ombads hon att tänka tillbaka på de olika ideologiska krafter som verkade runt sömmerskorna, om det rent av fördes en politisk kamp kring dem:

Det tänkte jag inte så mycket på då, men efteråt har jag tänkt på det. På dom här olika grupperna som tillhörde Socialdemokraterna och det var Vänsterpartiet och det var alla möjliga. Det var ju dom här mindre små vänsterpartierna hela tiden [...]. Men jag menar, vi kämpade för jobben, för att få

ha jobben kvar. Vi såg aldrig och tänkte aldrig i dom termerna att det var olika grupper. Vi såg dem som människor som ställde upp och hjälpte till. (Radio Ellen på kvEllen 1995)

Därför var den viktigaste striden kanske den som kunde föras genom att engagera sig fackligt och ta striden med den hårda arbetsledningen. Med detta perspektiv har jag fört en diskussion närmare aktörerna om hur historien om Algots Nord skrivs. Ur intervjuerna med före detta Algotssömmerskor framkommer delvis andra berättelser som säger mycket om lokala arbetsmarknadsförändringar efter 1970. Det är skillnad på Algots Nord-historien som en berättelse om den svenska kvinnorörelsen och solidaritetsrörelsen å ena sidan, och å andra sidan som en berättelse om det lokala sammanhanget på respektive ort. I mediebildernas demonstrationståg odlas kvinnohistoriens sömmerskestrejk, dess *lieu de mémoire* i Pierre Noras mening. Men i Norsjö heter gatan ännu Algotsvägen. Fabrikslängan som kommunen byggde åt Algotskoncernen finns kvar, men har använts för andra verksamheter sedan dess. Det är så de konkreta, lokala spåren ser ut – de syns, de glöms, de vävs in i pågående liv.

I relation till bilden av Ådalen -31 utspelar sig Algotssömmerskornas kamp i en annan tid. Men Algotshändelserna sammanfaller med en vändpunkt för Ådalsbilden som fram till dess snarast behandlats snarast som en olyckshändelse. Johansson (2001) visar att Ådalsbilden utmanades från vänsterrörelsen efter 1968 och blev nästan ett obligatorium i historieböcker och läromedel. Kritiken från vänstern handlade om att socialdemokratin glömt att ”folkhemmet hade fötts i Ådalen i kamp mot högern och SAF” (Johansson 2001: 449). Gruvstrejken i Malmfälten 1969–70 var den stora symbolhändelsen i närtid, med en solidaritetsrörelse och med ett starkt medialt genomslag. För lokalsamhällena var det ”en händelse i hela samhällets historia” och en inspiratör för de strejker och konflikter som följde därefter (Nilsson Mohammadi 2018: 236).

Som symbolhändelse och begrepp har Algotssömmerskornas kamp färgats av andra radikala händelser i samtiden. 1970-talets konflikter innebar ett trendbrott vad gäller medial uppmärksamhet (Thörnqvist 1994: 123). Det kan förklara varför händelser vid Algotsfabrikerna blandades samman med städerskestrejken och sömmerskestrejken vid Brason i Gällivare i den mediala rapporteringen. Lokala händelser blev generella istället för varierade och nyanserade. Den fick på ett sätt ett genomslag som var större än sin egen händelse och gjordes till något mer. Ur intervjuer och minnesberättelser framkommer en skillnad mellan vems historia som berättas, och vilka förväntningar som uppstod:

Visst var det fantastiskt, det var otroligt. Men allting gick, hur ska jag säga, allting gick runt. Det var hela tiden. Man levde i och med det där. Det var kanske för att det var så mycket folk som ställde upp och backade upp oss att vi orkade göra det vi gjorde. Anders Linder skrev en sång om flickorna på Algots Nord. Och vi gjorde ju själva också en skiva. Efter Mullvadsoperan. Och vi var med i TV och det var radio och föreläsningar. Och vi var ner till Folkteatern i Göteborg och pratade om Algots.

Men du, nog trodde ni på det? Och visst fick ni igång ett väldigt motstånd och ni blev ju faktiskt hjältinnor och for runt som ”sömmerskorna från Skellefteå” – det blev ju ett begrepp. (Radio Ellen på kvEllen 1995)

Det går en skiljelinje mellan ideologiska förhållningssätt, där ”kvinnokamp” döljer att det var kvinnor från olika samhällsklasser med olika verkligheter som slogs för olika saker som ryms under etiketten ”Algotssömmerskornas kamp”. Att kvinnor från olika sociala grupper ”gick samman” på samma villkor stämmer inte lika bra, när en grupp med större resurser gick den andra till mötes, utan att den senare riktigt hade efterfrågat det. Mah-Jongkläderna syddes av den ena gruppen och bars av den andra. I kvinnorörelsens historia ingår ”Algotssömmerskornas kamp” som en symbol för kvinnokamp i en till synes enhetlig grupp. Men genom att inte berättas i relation till sitt lokala sammanhang har mediebilderna av händelserna i Skellefteå fått tala för hela Algots Nord-historien. Inledningens symbolhändelse med demonstrationståget i samband med de första varslen har mattats hos sömmerskorna själva genom åren. Kanske hade den aldrig samma symbolvärde för Algotssömmerskorna i Norsjö, som inte befann sig i medieljuset:

Marianne: Ja, vi gick med nåt plakat vi hade gjort och gick till Arbetsförmedlingen. Och...jag kommer inte riktigt ihåg varför. Minns du, vi gick ju med några plakat bort till Arbetsförmedlingen. Jag kommer inte ihåg varför vi gjorde det? Kommer du ihåg?

Eva: Nä.

(Fokusgruppsintervju, Norsjö, 2018)

Avslutning

Jag har i den här artikeln diskuterat minne, symbolvärde och historieskrivning kring Algotssömmerskornas kamp. Det har visat sig att det i vissa fall funnits ett behov av att göra Algotssömmerskornas kamp till en strejk av större dimension, något som kan böttna i ett ideologiskt behov hos vissa vänstergrupper att förverkliga en socialistisk dröm. I olika minnesberättelser över tid får kampen

olika intensitet beroende på närhet i olika temporala och rumsliga kontexter. Det gör att ”Algotssömmerskornas kamp” fått ett starkt symbolvärde och blivit en viktig del av det kollektiva minnet och självförståelsen inom både kvinnorörelsens och 1970-talets solidaritetsrörelse. Men sömmerskornas kamp var en kamp för jobben och för tillvaron på sin hemort. Deras minnen av arbetsvillkor och facklig strid visar hur kampen levts och upplevts, medan historieskrivningen visar vems erfarenheter som räknas och blir legitima.

Referenser

OTRYCKTA KÄLLOR:

Fokusgruppsintervju, Norsjö, 2018.

Fokusgruppsintervju, Skellefteå, 2019.

Högmark, Christina (1980) *Algotssömmerskorna* (opublicerad skrivelse).

Beklädnadsarbetarnas förbund (1972-1993) Huddinge: Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

Wiksten, Lennart, Johansson, Gunnel och Samuelsson, Eva (1975) *Algots Nord* i Skellefteå. Opublished uppsats. Socialhögskolan i Umeå.

TRYCKTA KÄLLOR:

Alternativ produktion – vad är det? (1979) *Sveriges Radio P1* 14 juni 1979.

Andersson-Skog, Lena (2020) *Otyg: fallet Algots Nord*. Stockholm: Dialogos.

Bergman, Helena (2012) Vi har tiden på vår sida! Genushistoria och den tvärvetenskapliga genusforskningen. *Scandia* 78 (2:S): 15-21.

Boman, Monica (1979) Alternativ produktion: teori och verklighet. *FORM* 6: 11-13.

Brooks, Ethel Carolyn (2007) *Unraveling the garment industry: transnational organizing and women's work*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Det blir jobb redan i höst (1972) *Västerbottens Folkblad* 11 september 1972.

Ericsson, Stig (1972) Algots överger löpande bandet. *Västerbottenskuriren* 26 september 1972.

Eriksson, Madeleine (2010) *(Re)producing a periphery: popular representations of the Swedish North*. Umeå: Umeå universitet.

Forsberg, Gunnel (1989) *Industriomvandling och könsstruktur: fallstudier på fyra lokala arbetsmarknader*. Uppsala: Uppsala universitet.

Höög, Jonas (1985) *Arbetstillfredsställelse och frånvaro*. Umeå: Umeå universitet.

Lehnberg, Anne-Li (2008) Hoppas det blir en ny strejk! *Flamman* 4 maj 2008.

Johansson, Per-Olov (1978) *Sysselsättning och samhällsekonomi: en studie av Algots etablering i Västerbotten*. Umeå: Umeå universitet.

Johansson, Roger (2001) *Kampen om historien: Ådalen 1931 – sociala konflikter, historiemedvetande och historiebruk 1931-2000*. Lund: Lunds universitet.

Löfström, Åsa (1983) *Efter Algots: en uppföljning av de f d anställda vid Algots Nord*. Umeå: Umeå universitet.

Manns, Ulla (2014) *Feminismens pantheon: kollektivt minne, identitet och föreställda gemenskaper*. Manns, Ulla och Sundevall, Fia (red) *Methods, interventions and reflections: report from the X Nordic women's and gender history conference, Bergen, August 9-12, 2012*. Göteborg: Makadam.

McDowell, Linda (1999) *Gender, identity and place: understanding feminist geographies*. Cambridge: Polity.

Nora, Pierre (1989) Between memory and history: les lieux de mémoire. *Representations* 26: 7-24.

Nilsson Mohammadi, Robert (2018) *Den stora gruvstrejken i Malmfälten: en muntlig historia*. Stockholm: Stockholms universitet.

Osten, Suzanne (2008) Om arbete och självkänsla. Mair, Christopher (red) *Riksteatern 75 år*. Norsborg: Riksteatern.

Pressröster: industrisatsningen i Västerbotten (1972) *Västerbottens Folkblad* 11 september 1972.

Radio Ellen på kvEllen (1995) *Sveriges Radio P1* 8 april 1995.

Schmitz, Eva (2007) *Systemskap som politisk handling: kvinnors organisering i Sverige 1968 till 1982*. Lund: Lunds universitet.

Segeberm, Mats (1983) *Algots: en teko-koncerns uppgång och fall*. Stockholm: Liber.

Skeggs, Beverly (2010) "The value of relationships: affective scenes and emotional performances". *Feminist Legal Studies* 18(1): 29-51.

Skeggs, Beverly (2012) Åter till frågan om respektabilitet. *Fronesis* 40-41: 64-83.

Svanberg, Johan (2016) *Migrationens kontraster: arbetsmarknadsrelationer, Schleswig-Holstein-aktionen och tyskorna vid Algots i Borås under 1950-talet*. Lund: Nordic Academic Press.

Thörnqvist, Christer (1994) *Arbetarna lämnar fabriken: strejkrörelser i Sverige under efterkrigstiden, deras bakgrund, förlopp och följder*. Göteborg: Göteborg universitet.

Vad tycker man om Algotsbeskedet? (1972) *Västerbottens Folkblad* 12 september 1972.

Varför går det så bra för Algots? (1972) *Dagens Nyheter* 15 februari 1972.

VF först med glädjebeskedet! *Västerbottens Folkblad* 11 september 1972.

Vi har ett alternativ: Algots (1978) Skellefteå: Å Paulsson distr.

Visst går det - för Norrkläder i Skellefteå (1983) *Sveriges Radio P1* 8 november 1983.

Wikander, Ulla (1995) Det löpande bandet vid Algots: underordning eller karriär - två verkligheter för kvinnor, 1932-1952. *Dædalus* 63: 9-24.

Nyckelord

Historieskrivning, kvinnorörelse, minne, alternativ produktion, urban-rural, Norrland

Johanna Overud

Umeå Centrum för genusstudier, UCGS

Umeå universitet

901 87 Umeå

E-post: johanna.overud@umu.se